

NAVOIY G'AZALLARI QORAQALPOQ TILIDA („Judo“ va „Bo'ldum sanga“ radifli g'azallari misolida)

Azilova Zuhra Gulmon qizi – Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Alisher Navoiy – avlodlarga bebaho, ulkan meros qoldirgan shoir. U Sharq mumtoz adabiyotining barcha janrlari bo'yicha dunyo adabiyotining oltin xazinasiga kiradigan ajoyib asarlar yaratgan. Ularning orasida g'azal janri shoir ijodining uchdan bir qismini tashkil etadi. Navoiy g'azallari XX asrning 70-yillaridan buyon qoraqalpoq tiliga tarjima qilinib kelmoqda. Uning g'azallari qoraqalpoq tilida, dastlab 1977-yili Dawlen Aytmuratov tarjimasida „Qaraqalpaqstan“ nashriyotida kitob holida bosilgan. 1991-yilda Navoiyning 550 yilligi munosabati bilan uning g'azallarining to'liqroq varianti D.Aytmuratov tarjimasida qayta bosildi. Unda Navoiy 132 g'azali, hikmatlari, „Hayrat ul-abror“ va „Layli va Majnun“ dostonidan tarjimalar berilgan. 2020-yilda Navoiy g'azallari Sag'ınbay Ibragimov va Dawlen Aytmuratov tarjimasida nashr ettirildi.

S.Ibragimov „Ne navo soz aylagay bulbul gulistondin judo“, „Ey nasimi subh, ahvolim diloromimg'a ayt“, „Bog' mendek sarg'arib, bulbul meningdek bo'ldi lol“, „Bog'din keldi nasimu gul isin kelturmadi“, „Muztarib ko'glum ko'nglum aro ul yuz hayoli aylanur“, deb boshlanuvchi, „Keldimu“, „Bo'lmasa bo'lmasun, netay“, „Etmas“, „Bo'lmasa“, radifli g'azallarini qoraqalpoq tiliga tarjima qilgan. Uning „Judo“ radifli g'azalini tarjimasiga nazar tashlasak:

Ne navo soz aylagay bulbul gulistondin judo,
Aylamas to'ti takallum shakkaristondin judo.

Ul quyosh hajrinda qo'rqarmen falakni o'rtagay
Har sharorekim, bo'lur bu o'tlug' afg'ondin judo.

Tarjimada:

Nege sayrasin búlbúl, bolsa gulistannan juda,
Toti da ses shıǵarmas – bolsa shiyrin labıńnen juda.
Quyashdan jasırinsań – qorqaman álem órtener,
Hár ushqın bolar bul otlı pıǵannan juda.¹⁴²

Birinchi baytdagi „takallum, shakkariston“ so'zlari Navoiy asarlari lug'atida quyidagicha izohlanadi: „Takallum. a. So'zlash, gapirish, so'zlashish“.¹⁴³ „Shakkariston a.-f. 1.Nayshakarzor; 2.maj. Shirin suhbat; sevgilining labi“. ¹⁴⁴ S.Ibragimov „takallum“ so'zini „ses shıǵarmas“, shakkariston so'zini „shiyrin labıńnen“ deb tarjima qilgan. Ikkinchi baytdagi „Sharor“ so'zi „uchqun“, „alanga“, „afg'on“ – „faryod etish“ ma'nolarini bildiradi. Baytdan „Uning qayg'u alamdin o'tli nola qilishidan quyosh alanganib, butun falakni o'rtashidan qo'rqaman“ degan ma'noni anglashimiz mumkin. Bu baytlarda mazmun imkon darajasida saqlangan.

Dema hijronimda chekmaysen fig'on-u nola ko'p,
Jism aylarmu fig'on bo'lg'an nafas jondin judo?

¹⁴² „Qaraqalpaq ádebiyati“ gazetasi, Yanvar-fevral, 2022-yil, № 1-2, 3-bet.

¹⁴³ Navoiy asarlari lug'ati. —T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1972. 588-bet

¹⁴⁴ O'sha manba. 689-bet

Tarjimada:

Deme, meni joytip kóp nala shekpey atırsań,

Tán qalay jılasın, bolsa nepes jannan juda.

Mazkur baytdan „Hijronimda ko‘p fig‘on nola chekmayapsan dema, nafas jondin judo bo‘lgan bo‘lsa, jism qanday fig‘on aylasin“ degan mazmun kelib chiqadi. Tarjimada ham mazmun saqlangan.

Hajr o‘lumdin talx emish, mundin so‘ng, ey gardun, meni,

Aylagil jondin judo, qilg‘uncha jonondin judo.

Tarjimada:

Ayralıq ólimnen jaman, pálek, jarılqasań meni –

Áylegil jannan juda, áyleme janannan juda.

Baytdagi „talx“ so‘zi „achchiq“, „yamon“ degani. Ya‘ni lirik qahramon: „Hajr o‘limdan achchiq emish, ey falak, meni jonondin judo qilg‘uncha jondin judo aylag‘il“ deya falakka murojaat qiladi.

Bo‘lsa yuz ming jonim ol, ey hajr, lekin qilmag‘il,

Yorni mendin judo yoxud meni ondin judo.

Tarjimada:

Bolsa juz janım, al, áy hijran, lekin áyleme

Yardı mennen juda yaki meni onnan juda.

Tarjimada „yuz ming jonim“ so‘zi „juz janım“ tarzida qo‘llagan.

Vasl aro parvona o‘rtandi hamono bildikim,

Qilg‘udekdur subh ani shami shabistondin judo.

„Subh“ – „tong payti“, „Shami shabiston“ – „Uyni yorituvchi sham“. Tarjimada:

Wisalga jetken gúbelek órtendi – bul máhálde,

Tań onı áyledi tun boyı jangán shamnan juda.

Bu egasiz it bo‘lub erdi Navoiy yorsiz,

Bo‘lmasun, yo rabki, hargiz banda sultondin judo.

Tarjimada:

Bir iyesiz bolıp edi Nawayı yarsız,

Bolmasın, ya Rábbim, hárgiz bende sultannan juda.

Ko‘rinib turibdiki, tarjimada g‘azalning mazmuni, ohangi, timsollari, she‘riy san‘atlari, g‘oyasi, shoirning poetik mahorati saqlangan. G‘azal qofiyalari: „gulistondin“, „shakkaristondin“, „afg‘ondin“, „jondin“, „jonondin“, „ondin“, „shabistondin“, „sultondin“. S.Ibragimov tarjimasida g‘azal qofiyalari: „gulistannan“, „labińnen“, „pıgannan“, „jannan“, „janannan“, „onnan“, „shamnan“, „sultannan“. Tarjimon ishiga mas‘uliyat bilan yondashgani ko‘rinib turibdi.

Navoiyning Sh.Ayapov tarjimasidagi „Bo‘ldum sanga“ radifli g‘azali tarjimasini qiyosiy tahlil qilsak. G‘azal yetti baytdan iborat. Sh.Ayapov uni qoraqalpoq tiliga tarjima qilgan.

Ko‘rgali husningni zor-u muhtalo bo‘ldum sanga,

Ne baloliq kun edikim, oshno bo‘ldim sana.

Tarjimasi:

Kóriwge husnińdi zarıw-muhtala boldım sağan,

Ne báleli kún edi, ashıq-ashna boldım sağan.

G'azalning umumiy mazmuni, boshqa shakliy belgilari imkon qadar tarjima talabi darajasida. Ikkinchi va uchunchi baytlarda qo'llangan tazod san'ati ham iloji boricha tarjimada saqlangan:

Qansha dedim: uzaq kún sennen kewil úzbekti,
Waq, netermen kúnnen-kúnga muftala boldim sağan.
Desemdağı wapa áylegil, zulım qıldıń bes-beter-
Deseńdağı pidayı bol, miń pidayı boldım sağan.

G'azal baytlaridagi undalmalar ham tarjimada saqlangan. To'rtinchi baytda – „Ey pari paykar“ („Áy, peri gózzal“), beshinchi baytda – „Ey ko'ngul“ („Áy, kewil“), oltinchi baytda – „Soqiyo“ („Áy, saqiy“) undalmalari qo'llanilgan. G'azalning keyingi baytlari mazmunan to'g'ri tarjima qilingan. Begona baytdagi talmih san'ati ham tarjimada aks etgan:

Jomi Jam birla Xizr suyi nasibimdur mudom,
Soqiyo, to tarki joh aylab gado bo'ldum sanga.

Tarjimasi:

Jámshid jámi toli Qızır suwı nesiyp etti,
Áy, saqıy, dúnya málim tárk etıp, gada boldım sağan.

Ammo g'azal maqta'siga biroz e'tirozimiz bor. Maqta'da oshiqlikning martabasi yanada ko'tariladi:

G'ussa changidin navoe topmadim ushshoq aro,
To Navoiydek asir-u benavo bo'ldum sanga

Mazkur baytdan: „To Navoiydek senga asir-u benavo bo'lgunimcha g'ussa so'zidan bir kuy eshitmadim“ degan mazmun kelib chiqadi. Bu baytning birinchi misrasidagi „navoe“ so'zi bilan ikkinchi misradagi „Navoiy“ so'zi bir o'zakdan yasalgan o'zakdosh so'z hisoblanib, bu lisoniy joziba hosil qilgan. Shoir baytda „ishtiqoq“ san'atini qo'llagan. Lekin tarjimada bu san'at keltirilmagan, biroq baytning ma'no-mazmuniga hech qanday putur yetmagan:

Ashıqlıq áleminde ğam tatıp ráhát kórmedim,
Ta, bende Nawayıday, biynawa boldım sağan.

Sh.Ayapov tarjimalari xususida juda iliq fikrlar bildirilgan: „G'azallarining tarjimalari asl nusxani o'qigandek zavq beradi. „Istاديم“, „Aylab“, „Aro“, „Xo'b“, „Aylagach“, „Sabt“ radifli g'azallar tarjimalarida Sh.Ayapovning shoirlik talanti, til bilish salohiyati, tarjimachilikda to'plangan tajribalari uyg'unlashib, bir „organizm“ga aylangan va tarjimaga „xizmat“ etgan, tarjimalarining muvaffaqiyatini ta'minlagan bosh omil shu edi“¹⁴⁵.

Badiiy tarjima-mashaqqatli, mas'uliyatli ish. Navoiydek buyuk shoir g'azallarini tarjima qilish esa nihoyatda qiyin. Bu ish tarjimondan chuqur bilimni, juda katta ijodiy mehnatni talab qiladi. Bundan keyin ham Navoiy g'azallarini qoraqalpoq tiliga tarjima qilish ishlari davom etadi, degan umiddamiz.

¹⁴⁵ Quramboyev K. Navoiyning ijod bo'stonidan ilhomlanib. Monografiya. —Toshkent: „O'zbekiston“ nashriyoti, 2021. 225-bet.

Adabiyotlar:

1. „Qaraqalpaq ádebiyatı“ gazetasi, yanvar-fevral, 2022-jıl, № 1-2.
2. Navoiy asarlari lug‘ati. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san‘at nashriyoti, 1972.
3. „Qaraqalpaq ádebiyatı“ gazetasi, fevral, 2021-jıl, № 2. (122).
4. Quramboyev K. Navoiyning ijod bo‘stonidan ilhomlanib. Monografiya. – Toshkent: “O‘zbekiston“ nashriyoti, 2021.
5. Matyakupov, S. G., Kenjaev, F. I., & Razzakova, M. N. (2021). Interpretation of images and expressions in the form of communication. ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL, 11(1), 967-974.